ВІСНИК науки та освіти
серії: філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія, соціологія
ISSN 2786-6165 (ONLINE) №10(40) 2025
Bulletin of Science and Education

УДК 821.111(73).09

https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-583-595

Лілік Ольга Олександрівна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови, літератури та журналістики, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, м.Чернігів, http://orcid.org/0000-0002-5187-1944

ХУДОЖНІЙ СВІТ СУЧАСНОЇ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ІСТОРІЇ: РОМАН ФІЛІПА РОТА «ЗМОВА ПРОТИ АМЕРИКИ»

Анотація. У статті проаналізовано художні особливості роману сучасного американського письменника Філіпа Рота «Змова проти Америки» в контексті функціювання жанру альтернативної історії.

З'ясовано, що жанр альтернативної історії набуває особливої популярності наприкінці XX – на початку XXI ст. у зв'язку з кризовими проявами в суспільному житті, пошуками можливих шляхів історичного розвитку, потребою у визначенні варіантів для подальшої еволюції цивілізації. Наголошено, що особливу роль у моделюванні художнього світу творів, написаних у жанрі альтернативної історії, відіграє точка біфуркації, що позначає вирішальний момент історії, від якого хід подій може піти по-різному, визначивши подальшу долю людства загалом чи певного етносу.

Констатовано, що Ф. Роту в романі «Змова проти Америки» вдалось художньо втілити доволі реалістичний варіант розвитку історії краху демократичної свободи США. Звертаючись до реальних історичних постатей, він продемонстрував альтернативне прочитання добре відомих подій, зобразив, як одна постать може змінити хід історії, порушити традиційний плин життя цілої країни, занурити її у вогонь протистояння та ненависті. Доведено, що художня концепція автора в романі «Змова проти Америки» ґрунтується на спробах осмислення історичної долі єврейського народу загалом і власної родини зокрема. Цей твір фактично є автобіографічною історією дорослішання самого письменника, життєписом однієї єврейської сім'ї, члени котрої стали жертвами карколомних політичних змін.

Аналіз художньо-ідейного змісту роману Ф. Рота дав автору статті підстави для висновку, що прозаїк звернувся до жанру альтернативної історії, щоб продемонструвати майже непомітну межу між демократією і фашизмом, свободою та рабством, соціальною рівністю та упередженим пригніченням. Це дало змогу Ф. Роту в романі «Змова проти Америки»

здійснити спробу реконструкції панівного в американській літературі історичного й політичного міфу, а також актуалізувати низку проблем, пов'язаних із антимілітаристськими й антитоталітарними тенденціями. Автор статті дійшов висновку, що роман Ф. Рота «Змова проти Америки» збагатив американську єврейську літературу XX ст. оригінальним мистецьким осмисленням феномену «американської мрії».

Ключові слова: роман, альтернативна історія, єврейський народ, автобіографічність, війна, нацизм, президент, головний герой.

Lilik Olha Oleksandrivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Department of Ukrainian Language, Literature and Journalism, T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», Chernihiv, http://orcis.org/0000-0002-5187-1944

THE ARTISTIC WORLD OF MODERN ALTERNATIVE HISTORY: PHILIP ROTH'S NOVEL "THE PLOT AGAINST AMERICA"

Abstract. The article analyzes the artistic features of the novel by the modern American writer Philip Roth "The Plot Against America" in the context of the functioning of the alternative history genre. It is found that the alternative history genre is gaining particular popularity in the late 20th – early 21st centuries in connection with crisis manifestations in public life, searches for possible paths of historical development, as well as determining options for the further evolution of civilization. It is emphasized that a special role in modeling the artistic world of works written in the alternative history genre is played by the bifurcation point, which marks a decisive moment in history, from which the course of events can proceed in different ways, determining the further fate of humanity in general or a certain ethnic group.

It is stated that in the novel "The Plot Against America" P. Roth managed to artistically embody a fairly realistic version of the development of the history of the collapse of democratic freedom in the USA. Turning to real historical figures, he demonstrated an alternative reading of well-known events, depicted how one figure can change the course of history, disrupt the traditional course of life of an entire country, immerse it in the fire of confrontation and hatred.

It is proven that the author's artistic concept in the novel "The Plot Against America" is based on attempts to comprehend the historical fate of the Jewish people in general and his own family in particular. This work is actually an autobiographical story of the writer's own coming of age, a biography of one Jewish family, whose members became victims of stunning political changes. The analysis of the artistic and ideological content of P. Roth's novel gave the author

of the article grounds for concluding that the prose writer turned to the genre of alternative history in order to demonstrate the almost imperceptible border between democracy and fascism, freedom and slavery, social equality and biased oppression.

This allowed P. Roth in the novel "The Plot Against America" to make an attempt to reconstruct the historical and political myth dominant in American literature, as well as to actualize a number of problems related to anti-militaristic, anti-totalitarian and anti-totalitarian tendencies. The author of the article concluded that P. Roth's novel "The Plot Against America" enriched American Jewish literature of the 20th century. primarily with an original artistic understanding of the phenomenon of the "American dream".

Key words: novel, alternative history, Jewish people, autobiographical nature, war, Nazism, president, main character.

Постановка проблеми. Наприкінці XX – на початку XXI ст. духовний стан людини був позначений депресивними настроями, розчаруванням, крахом ілюзій. Саме ці фактори пояснюють поширення в художніх літературах різних народів жанру альтернативної історії. Людина звертається до минулого, осмислює його, прагне усвідомити причинно-наслідкові зв’язки між подіями, її цікавить запитання: «а як би ми жили, якщо б…?», «а чи правильний шлях ми обрали?». Саме твори, написані в жанрі альтернативної історії, передбачають вивчення можливих сценаріїв історичного розвитку на основі реальних фактів. З-поміж митців, які працювали в жанрі альтернативної історії й стали авторами творів, що набули загальносвітового значення, варто згадати Ф. Рота [1], який належить до покоління письменників, що розпочали свою діяльність у післявоєнні роки. Він є «живим класиком» американської літератури, володарем багатьох нагород, а також неодноразовим номінантом на Нобелівську премію з літератури. Протягом кількох десятиліть Ф. Рот зображує реалії американського життя з точки зору американського єврея, нащадка емігрантів із Галичини, що були змушені втекти до США, побоюючись проявів антисемітизму.

Більшість його романів, як зауважують дослідники, ґрунтується на ретельному дослідженні особливостей життя американських євреїв у різноманітних площинах, як-от: сімейні проблеми та подружні стосунки, вплив політики, економіки та історії країни на долі окремих людей, для яких важливим є збереження етнічної ідентичності [2]. Ф. Рот на сьогодні є авторитетним та визначним представником американської етнічної літератури, який у своїх творах пропонує різноманітні варіанти відповіді лише на одне питання: як живеться євреям у сучасній Америці [1].

Роман Ф. Рота «Змова проти Америки» [3] був опублікований у 2004 році, на сьогодні триває робота над українськомовним перекладом цього твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художньо-ідейні особливості творів, написаних у жанрі альтернативної історії, досліджували О. Поліщук [7], Ю. Святець [5], А. Аністратенко [6], які зосереджували увагу на особливостях моделювання авторами художнього світу їхніх творів, а також на специфіці літературного портретування. До функціювання жанру альтернативної історії в сучасній українській літературі ми вже зверталися в попередніх публікаціях у контексті творчості В. Кожелянка [8; 9]. Щодо роману Ф. Рота «Змова проти Америки» варто зауважити, що на сьогодні він залишається недостатньо потлумаченим у літературознавстві, з-поміж праць, у яких проаналізовано окремі аспекти змісту й форми цього твору, – статті Н. Криницької [10], H. Wirth-Nesher [12]. Недостатня дослідженість цього літературного твору, а також суспільна значущість порушених у ньому проблем і зумовлюють актуальність публікації.

Метою цієї статті є аналіз художніх особливостей роману Філіпа Рота «Змова проти Америки»**.**

Виклад основного матеріалу. Згідно зі словником історичних термінів і понять, альтернативна історія – це жанр фантастики, присвячений зображенню реальності, яка могла б бути, якби історія в один зі своїх переломних моментів (точок біфуркації, або ж розвилки) пішла іншим шляхом [4].

В основі альтернативної історії як літературного жанру лежить теорія багатоваріантності історичного розвитку, незумовленості його якимось сенсом, спрямуванням чи метою. Цей підхід вимагає перегляду традиційних лінійних причинно-наслідкових концепцій розвитку, положень історичного детермінізму й теорії історичного прогресу. Варто зауважити, що в таких творах обов’язковим елементом сюжету є зміна історії в минулому. За ідеєю автора, у певний момент історії з якоїсь причини, наприклад, у результаті втручання зовнішніх сил або випадково, трапляється щось діаметрально протилежне до того, що насправді відбувалося в минулому [5]. У результаті цієї зміни відбувається «розгалуження» історії – події розвиваються за іншим сценарієм.

Дослідники [6; 7] визначають такі основні завдання альтернативної історії: аналіз варіантів історичного розвитку народів, країн чи людства в цілому; дослідження причин неможливості певних варіантів розвитку народів, країн чи людства; з’ясування впливу історичного випадку на історію; характеристика взаємовпливів історичних фактів; визначення впливу окремої персоналії на історію.

Принциповими для альтернативної історії є три положення: 1) до точки розходження історія, що описується в літературному творі, ідентична реальній історії нашого світу (тобто альтернативна історія не може базуватись лише на гіпотезах, у творі мають брати участь реальні історичні персонажі); 2) альтернативна історія – це історія людства, а не інших живих істот; 3) якщо у творі використовується прийом з паралельним світом, віртуальною реальністю, то вони мають бути ідентичними історії нашого світу до точки розходження [5].

У зазначеному контексті варто наголосити, що роман Ф. Рота «Змова проти Америки» [3] побудований на єдиному припущенні: в США на президентських виборах 1940 року перемагає не Франклін Делано Рузвельт, демократ і на той момент уже дворазовий президент, а республіканець, популярний льотчик-випробувач Чарльз Ліндберг, військову форму якого прикрашає орден, отриманий від Германа Герінга. Варто зауважити, що на написання цього роману автора надихнуло знайомство з автобіографією Артура Мейера Шлезингера, відомого американського історика, соціального критика та ліберального політичного діяча [2]. Він стверджував, що деякі більш радикально налаштовані республіканські сенатори хотіли висунути Чарльза Ліндберга в ролі опозиціонера та потужного конкурента Франкліна Рузвельта на виборах. Це підштовхнуло письменника до думки, що на хвилі популярності Ліндберг мав значні шанси посісти пост президента, адже він був символом американської мрії, національним героєм, що став еталоном мужності для чоловіків та об’єктом нерозділеного кохання для жінок. «For nearly a decade Lindbergh was as great a hero in our neighborhood as he was everywhere else» [3, с. 3].

У руслі таких подій про вступ США у війну на боці Великобританії і про допомогу СРСР вже не йшлося. Окрім того, Ліндберг, відповідно до мистецького задуму Ф. Рота, зустрівся в Ісландії з Гітлером і оголосив про дружбу між американським і німецьким народами, та почав переймати досвід у німецьких товаришів, передусім державний антисемітизм. «Lindbergh began taking the trips to Nazi Germany that would transform him into a villain for most American Jews. In the course of five visits, <…> he expressed quite openly his high regard for Hitler, calling Germany the world’s «most interesting nation» and its leader «a great man». And all this interest and admiration after Hitler’s 1935 racial laws had denied Germany's Jews their civil, social, and property rights, nullified their citizenship, and forbidden intermarriage with Aryans» [3, с. 4]. Після близького знайомства з лідером фашистської Германії, Ліндберг почав адаптувати у США більшість радикальних антисемітських ідей та взявся створювати свій варіант Німеччини, але по інший бік Атлантичного океану.

З цього приводу варто констатувати, що реальність роману Філіпа Рота «Змова проти Америки» антиутопічна, оповідачем є маленький Філіп, alter ego автора, хлопчик семи-дев'яти років із єврейської родини, яка мешкає разом із єдиновірцями в одному з кварталів міста Ньюарк штату Нью-Джерсі. роман «Змова проти Америки» містить автобіографічне підґрунтя, оскільки автор зображує антисемітські настрої, що стали частиною його дитинства у місті Ньюарк на Східному узбережжі Америки за часів Другої світової війни.

Ф. Рот пропонує нам зблизька подивитись на проблеми свого суспільства, а відтак дає змогу побачити, що такі чинники, як антисемітизм, небажання жертвувати своїм комфортом і втручатися в «європейську війну», масова свідомість, якою легко маніпулювати, існували і в Америці його дитинства. Так, за словами героя, страх став основним емоційним станом його дитячих років, що переважав над іншими почуттями та спогадами. «Of course no childhood is without its terrors, yet I wonder if I would have been a less frightened boy if Lindbergh hadn't been president or if I hadn't been the offspring of Jews» [3, с. 1]. Саме етнічна приналежність родини визначила її подальшу долю. На відміну від інших своїх романів, Ф. Рот показує, що «єврейство» для його героя не було символом вікових страждань єврейського народу або символом обраності, це був просто факт, який приймався беззастережно, як колір очей або форма вух. Проте він демонструє, як американське суспільство, суспільство толерантності й демократії, свободи й незалежності, починає вселяти хлопчикові страх за себе і свою родину, сором за своє єврейство. «We'd already had a homeland for three generations. I pledged allegiance to the flag of our homeland every morning at school. I sang of its marvels with my classmates at assembly programs. I eagerly observed its national holidays, and without giving a second thought to my affinity for the Fourth of July fireworks or the Thanksgiving turkey or the Decoration Day double-header. Our homeland was America. Then the Republicans nominated Lindbergh and everything changed» [3, с. 3]. Згідно з художньою концепцією автора, саме прихід до влади республіканця Ліндберга поставив хрест на безхмарному існуванні родини хлопчика, що вже встигла виростити не одне покоління дітей у новій країні та перейняти більшу частину місцевих традицій, вправно поєднавши їх із власними.

Описуючи зміни, що відбуваються в сім'ї Рота, у єврейському кварталі Ньюарка, у душах людей загалом очима дитини, автор показує, що, незважаючи на всі декларативні заяви про рівність перед Богом, незалежність та свободу кожного члена суспільства у виборі віросповідання і способу життя, усе це обертається на міф, пусті та пафосні промови, під якими намагаються приховати суворі реалії життя. В очікуванні найгіршого

хлопчик бачить символічний кошмар, у якому на 12 марках серії «Джордж Вашингтон» замість першого президента США зображено Гітлера, а на 10 марках серії «Національні парки» «прямо поверх гір, лісів, річок, гірських піків, гейзерів, кратерів, скелястих берегів, темно-синіх вод і пінистих водоспадів, поверх усього, що вважалося в Америці найсинішим, найзеленішим, найбілішим, а тому потребувало невсипущого захисту, тепер була надрукована чорна свастика» (переклад – О.Л.) [3, с. 51–52].

Події, описані в романі, відображають процес дорослішання героя, те, як він вчився любити, а водночас і ненавидіти, що демонструється на антитетичному зображенні ставлення хлопчика до двох кандидатів у президенти США – Рузвельта та Ліндберга. «Lindbergh was the first famous living American whom I learned to hate-just as President Roosevelt was the first famous living American whom I was taught to love-and so his nomination by the Republicans to run against Roosevelt in 1940 assaulted, as nothing ever had before, that huge endowment of personal security that I had taken for granted as an American child of American parents in an American school in an American city in an America at peace with the world» [3, с. 7].

Показовим прикладом лицемірства, що уособлює у собі жорстокість та двоєдушність влади, стала розмова Германа Рота, батька хлопчика, з поліцейським – символом закону та порядку в американській державі. Адміністрація готелю, у котрому проживало сімейство Рота, уже на наступний день їхнього перебування виставила валізи єврейської родини в коридор, посилаючись на помилку в документації, нібито на їхній номер уже були зареєстровані інші люди. Батько хлопчика відмовився покидати оселю, котру він оплатив ще за кілька місяців до цього. «Officer, you're not understanding me. Why should our reservation take a back seat to theirs? I was with my family at the Lincoln Memorial. They have the Gettysburg Address up on the wall. You know what the words are that are written there? «All men are created equal». «But that doesn't mean all hotel reservations are created equal» [3, с. 33]. Цим діалогом автор відсилає читача до повісті-антиутопії Дж. Оруела «Колгосп тварин», де також висувалась ідея, що «всі тварини рівні, але деякі тварини рівніші, ніж інші» [11, с. 154].

Відповідно, саме так у «Змові проти Америки» продемонстровано поступову зміну гасел і підміну понять, адже особливий шлях Америки – без участі в зарубіжних війнах і поширення «мацаків комунізму», як це було проголошено президентом Ліндбергом, насправді виявилося руйнуванням усього, на чому стоїть Америка. Зокрема президентська програма «З простим народом», яка нібито була покликана ознайомити міську молодь із традиціями й життям у глибинці, виявилася ламанням традицій і звичаїв єврейського товариства, її метою було розпорошення єврейського

населення країною. Міських підлітків єврейського походження агітують працювати 8 тижнів на фермах у глибинці, і багатьом з учасників програми, зокрема брату Філіпа Сенді, вона припала до вподоби. Нова влада також організувала спеціальні програми культурного обміну, завдяки яким єврейські підлітки мали можливість за обміном жити в інших американських сім'ях у південній частині країни та на Середньому Заході. Згідно з офіційними гаслами, метою цієї програми було сприяння її продуктивній асиміляції як повноцінних членів американського суспільства. Після подібного обміну, сімейство Рот не могло впізнати свого сина, котрий раптово озлобився та почав цуратись своєї родини, називаючи їх «гетто-євреями». «He didn't flinch when she hit him, and now, all resistance, he undertook to enlarge his heroism by brazenly telling her, «I'm going to the White House with Aunt Evelyn. I don't care whether you ghetto Jews like it or not» [3, с. 91]. Батькові героя також надійшов лист, у якому йому запропонували взяти участь у програмі переселення, котра начебто обіцяла нові можливості на землях американського Заходу, що дають змогу окремим «обраним» (насправді небажаним особам суспільства) розширити свої кордони та сприяти процвітанню своєї держави. «Metropolitan Life is proud <…> to give emerging American families a once-in-a-lifetime opportunity to move their households, at government expense, in order to strike roots in an inspiring region of America previously inaccessible to them. Homestead 42 will provide a challenging environment steeped in our country's oldest traditions where parents and children can enrich their Americanness over the generations» [3, с. 96]. Цинізм цієї програми також полягав у тому, що її учасниками стають підлітки, які за рахунок свого юнацького максималізму є хорошим матеріалом для виховання відповідно до заповітів Гитлерюгенда.

Відповідно до авторського задуму, у нових суспільних реаліях єврейську еліту очолювали рабе Бенгельсдорф і тітка Евелін, котрі стали на чолі комітету у справах нацменшин при Міністерстві внутрішніх справ. Сам факт створення подібного міністерства вже говорить про зниження статусу євреїв, порівняно з іншими громадянами США. Саме так Ф. Рот показує, що непорушна впевненість та віра в американську мрію ґрунтується на багаторічній історії Америки, котра слугувала символом оплоту і гарантом свободи, але один крок убік від магістральної лінії розвитку суспільства може умить знищити всю країну. У «Змові проти Америки» Ф. Рот намагається дослідити коріння антисемітизму, а водночас показує, що значить жити в постійному очікуванні кінця світу. Коли Ліндберг став президентом, американські євреї зрозуміли, що тепер над ними нависла серйозна загроза: одні почали чинити супротив, інші намагались домовитись з новою владою, хтось взагалі вирішив переселитися до Канади.

«Some among our friends and neighbors had already begun talking about leaving the country and migrating to Canada should the Lindbergh administration openly turn against the Jews, and so a trip to Canada would also familiarize us with a potential haven from persecution. Back in February, my cousin Alvin had already left for Canada to join the Canadian armed forces, just as he said he would, and fight on the British side against Hitler» [3, с. 21].

Парадоксальність ситуації полягає в тому, що президент Ліндберг – це американський Гітлер, який захопив владу не в результаті путчу, а був обраний на демократичних виборах переважною більшістю голосів. Відповідно, у романі поставлено під сумнів донині непохитну віру в те, що Америка – країна свободи й демократії, непримиренний ворог диктатури і фашизму. Прихід до влади нової політичної постаті та введення радикального політичного курсу приносить розкол у сім'ю героя: двоюрідний брат Філіпа, Елвін, приєднується до рядів канадської армії, аби протистояти фашистському загарбуванню Європи. Втрата ноги під час воєнних дій та повернення додому зі зруйнованими надіями та ідеями стають переламними в житті Елвіна. Так він стає рекетиром. «The Jews? I wrecked my life for the Jews! I lost my fuckin' leg for the Jews! I lost my fuckin' leg for you! What did I give a shit either way about Lindbergh? But you send me to go fuckin' fight him, and the stupid fuckin' kid I am, I go. And look, look, Uncle Fucking Disaster – I have no fucking leg!» [3, с. 140]. Ці слова Елвіна демонструють усю глибину чорного розпачу, що панує в його душі. Він зненавидів самого себе за те, що в юні роки вважав себе спроможним дати опір Гітлеру й через свої переконання втратив ногу. Хлопець не був у змозі прийняти себе як представника єврейської діаспори, він ненавидів своє оточення за те, що влада обрала його та багатьох інших жертвами антисемітського переслідування. На цьому прикладі Ф. Рот майстерно демонструє, як важко опиратися пропаганді, як меншість пристосовується до більшості та приймає нові правила життя. Найбільш стоїчними персонажами, які не піддаються масовому зомбуванню, для Філіпа залишаються його батьки Герман та Бесс та журналіст Волтер Вінчелл, запеклий борець із новим режимом і згодом кандидат у президенти, убивство якого стає каталізатором кінця цього режиму.

На сторінках свого роману Ф. Рот нібито здійснює розтин людських цінностей, розмежовуючи їх на справжні та несправжні, а потім демонструє, що, навіть керуючись справжніми цінностями можна отримати абсолютно протилежні результати, що неможливо досягти добра, не причинивши кривди іншим, і що дійсність є явищем загадковим та доволі хитким. Так, вільна країна Америка, що стала притулком для всіх єврейських сімей Ньюарка, яку вони називали «своєю Америкою», раптово стала «їхньою

Америкою», чужою країною антисемітські налаштованих ірландців і німців, поплічників фашистської Німеччини.

Звісно, у фокусі уваги письменника перебуває основне для нього питання – єврейське. Він прагне відтворити менталітет народу, який відчував страх погромів, успадкований від предків, і страх утратити Америку рівних можливостей, яка стала безпечною «землею обітованою» для вже трьох поколінь родини Ротів. Зауважимо, що до створення держави Ізраїль США були єдиною країною, де єврейські іммігранти почували себе майже на рівних з іншим білим населенням. В альтернативній історії Ф. Рота майстерно передано, як крок за кроком ця країна втрачає себе і щось неприйнятне вчора вже не шокує сьогодні. Спочатку більшість американців обожнюють Ліндберга як утілення героїчного духу нації, згодом Ліндберг на чолі комітету «Америка понад усе» вирішує взяти участь у президентських перегонах, і вся вулиця Саміт-авеню, де живуть Роти, із жахом стежить за новинами, знаючи про його контакти з нацистами, однак маси американців згодні з Ліндбергом, що Рузвельту та його друзям-бізнесменам вигідна війна, а США вона не потрібна, і навіть духовний єврейський лідер – рабин Лайонел Бенгельсдорф підтримує Лінді.

Варто наголосити, що Лайонел Бенгельсдорф утілює думки тієї частини іммігрантів, які приймають концепцію Теодора Рузвельта про неприпустимість «подвійної лояльності»: «Кожен, хто стверджує, що він і американець, і ще хтось, не є американцем» (переклад – О.Л.) [3]. Для рабина та його прихильників, з-поміж яких – старший брат Філіпа Сенді та сестра матері Евелін, яка навіть згодом стане дружиною Бенгельсдорфа, – розвиток американських ідеалів означає максимальне розчинення в «плавильному котлі» націй, відмову від етнічної, расової, релігійної «обмеженості». Можливо, саме в цій концепції «плавильного котла» Ф. Рот бачить загрозу, яка може бути реалізована прихильниками тоталітаризму для захоплення влади в країні. Надалі письменник показує, як ця загроза діє: згодом популіст Ліндберг, який слухає поради Бенгельсдорфа, уже не дозволяє собі відвертих антисемітських висловів, а рабин роз'яснює народу в радіопередачах, що контакти пілота з нацистами були розвідувальною місією заради покращення військового потенціалу США, а найголовніше для країни – це мир за будь-яку ціну та життя «синів протестантських родин, і синів католицьких родин, і синів єврейських родин» [3]. Рабин ніби легітимізує («робить кошерним», за словами кузена Філіпа Елвіна [3]) Ліндберга для великої кількості американців, і пілот із легкістю перемагає Франкліна Рузвельта на виборах. Протягом двох років правління Ліндберга народна любов та підтримка його дій зростають, Рузвельт відходить у тінь, припиняють активну діяльність опозиційні газети та радіопередачі, США

солідарні з нацистами на міжнародній арені, підтримуючи ембарго на постачання зброї для знесилених Британії та СРСР, які борються з Гітлером.

Американський переполох на сторінках роману Ф. Рота закінчився так само раптово, як і почався. Після загадкового зникнення особистого літака Ліндберга, а також не менш загадкового викрадення його сина, антисемітські настрої починають загострюватись у суспільстві.

Поширювались чутки про єврейську змову з метою скинення президента США. У своїй екстреній промові перша леді Енн Ліндберг звертається до американського суспільства з метою подолання міжетнічного протистояння та дає початок виборам нового президента. «In my husband's name, I ask all National Guard units to disarm and disband and for our guardsmen to return to civilian life. I ask all members of the United States armed forces to leave our cities and to regroup at their home bases under the command of their authorized senior officers. I ask the FBI to release all of those arrested on charges of conspiring to harm my husband and to restore immediately their full rights as citizens» [3, с. 149]. У ході виборчого процесу перемогу здобуває Франклін Рузвельт, і ситуація починає втрачати свою напругу. На цьому етапі після того, як Японія атакувала Перл Харбор, країна поринає у вир війни. Історія повертається до свого реального сценарію.

Водночас зауважимо, що письменник до останніх сторінок роману залишає відкритими болючі питання: чи дійсно все це було «змовою проти Америки» з боку нацистів, які викрали сина Ліндберга та шантажували його? Зникнення Ліндберга – це нещасний випадок, самогубство, втеча чи щось інше? Чи дійшло б у США до погромів та загибелі ста двадцяти двох людей, якби єврей Вінчелл не розпочав свою передвиборчу агітацію по країні з нищівною критикою улюбленця американців Лінді? Злим чи добрим генієм для євреїв був рабин Бенгельсдорф, який співпрацював з урядом Ліндберга? Адже, з одного боку, він допомагав реалізовувати програми маргіналізації або асиміляції одновірців, але, з іншого, саме його моральний вплив на родину Ліндбергів, можливо, утримував президента від «остаточного розв'язання єврейського питання», як вимагали нацисти.

Наприкінці твору Рот пропонує «справжній літопис життя ключових персонажів» [3, с. 363], доводячи, що його ретропрогноз має право на існування, позаяк відповідає реальним політичним поглядам та вчинкам описаних у романі історичних постатей. Однак, як показує автор, навіть у найгіршому випадку втрата демократичного курсу його країною може бути лише короткочасним небезпечним віражем. Фактично, цей роман є зізнанням сімдесятирічного автора в любові до Америки – країни, де успішний антисемітський, тоталітарний чи фашистський сценарій є неможливим.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Жанр альтернативної історії набуває особливої популярності наприкінці XX – на початку XXI ст., що пов'язане з кризовими проявами в суспільному житті, пошуками можливих шляхів історичного розвитку, а також визначенням варіантів для подальшої еволюції цивілізації. Ф. Роту у романі «Змова проти Америки» вдалось художньо втілити доволі реалістичний варіант розвитку історії краху демократичної свободи США. Звертаючись до реальних історичних постатей, Ф. Рот продемонстрував альтернативне прочитання звичних подій, зобразив, як одна постать може змінити життя цілої країни, розпаливши вогонь протистояння та ненависті. Художня концепція автора в романі «Змова проти Америки» ґрунтується на автобіографічній основі й спробах осмислення історичної долі єврейського народу загалом і власної родини зокрема. Аналіз художньо-ідейного змісту роману Ф. Рота дає підстави для висновку, що він звернувся до альтернативної історії, щоб продемонструвати майже непомітну межу між демократією і фашизмом, свободою та рабством, соціальною рівністю та упередженим пригніченням. Письменник здійснив спробу реконструкції панівного в американській літературі історичного й політичного міфу, а також збагатив американську єврейську літературу XX століття оригінальним мистецьким осмисленням феномена «американської мрії».

Перспективи подальших досліджень убачаємо в порівняльно-зіставних студіях, присвячених творам, написаних у жанрі альтернативної історії в різних національних літературах.

Література:

1. Philip Roth. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Philip_Roth. (дата звернення: 14.09.2025).

2. Roiphe A. Jewish American Literature Today. URL: www.myjewishlearning.com/culture/literature/finalEditToJewishamericanliterature. (дата звернення: 14.09.2025).

3. Roth Philip. The Plot Against America. URL: http://royallib.com/book/Roth_Philip/The_Plot_Against_America.html. (дата звернення: 14.09.2025).

4. Мартинова І.С. Словник історичних термінів і понять. Київ: Прапор, 2011. 228с.

5. Святець Ю. А. Злами в історії як точки біфуркації. Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки. Київ: Ін-т історії України, 2008. Вип. 3. Ч. 1. С. 297–318.

6. Аністратенко А. Альтернативна історія в українській літературі: монографія. Чернівці: вид-во БДМУ, 2016. 208 с.

7. Поліщук О. Історична альтернативістика. Література non fiction: теоретичний вимір: монографія. Київ: Бураго Д. С. 2018. С. 62–75.

8. Лілік О. О. У просторі сучасної альтернативної історії: матеріали до вивчення роману Василя Кожелянка «Тероріум». *Українська література в загальноосвітній школі.* 2013. №3. С. 30–35.

9. Жила С.О., Лілік О.О. Вивчення історичних творів у школі: посібник для вчителя. Чернігів, 2014.

10. Криницька Н. І. Альтернативна історія США в романах Філіпа Діка «Людина у високому замку» (1962) та Філіпа Рота «Змова протии Америки» Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Філологія».2004.Вип.83,С.88-97.

11. George Orwell Animal Farm. URL: https://www.george-orwell.org/Animal _Farm/0.html. (дата звернення: 14.09.2025).

12. Wirth-Nesher H. Philip Roth, American Pastoral. A New Literary History of America. Edited by G. Marcus and W. Sollors. The Belknap Press of Harvard University Press, 2009. P. 1025-1030.

References:

1. Philip Roth. Retrived from: https://en.wikipedia.org/wiki/Philip_Roth. [in English].

2. Roiphe A. Jewish American Literature Today. Retrived from: www.myjewish learning.com/culture/literature/finalEditToJewishamericanliterature. [in English].

3. Roth Philip. The Plot Against America. Retrived from: http://royallib.com/ book/Roth_Philip/The_Plot_Against_America.html. [in English].

4. Martynova, I.S. (2011). Slovnyk istorychnykh terminiv i poniat [Dictionary of historical terms and concepts]. Kyiv: Prapor. [in Ukrainian].

5. Sviatets, Yu. A. (2008). Zlamy v istorii yak tochky bifurkatsii [Breaks in history as points of bifurcation]. Eidos. Almanakh teorii ta istorii istorychnoi nauky [Eidos. Almanac of theory and history of historical science]. Kyiv: In-t istorii Ukrainy, 3, 1, 297–318. [in Ukrainian].

6. Anistratenko, A. (2016). Alternatyvna istoriia v ukrainskii literaturi: monohrafiia [Alternative history in Ukrainian literature: monograph]. Chernivtsi: vyd-vo BDMU. [in Ukrainian].

7. Polishchuk, O. (2018). Istorychna alternatyvistyka. Literatura non fiction: teoretychnyi vymir: monohrafiia [Historical alternative studies. Non-fiction literature: theoretical dimension: monograph]. Kyiv: Buraho D. S, 62–75. [in Ukrainian].

8. Lilik, O. O. (2013). U prostori suchasnoi alternatyvnoi istorii: materialy do vyvchennia romanu Vasylia Kozhelianka «Terorium» [In the space of modern alternative history: materials for studying Vasyl Kozhelyanko's novel "Terorium"]. Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli [Ukrainian literature in a secondary school], 3, 30–35. [in Ukrainian].

9. Zhyla, S.O., Lilik, O.O. (2015). Vyvchennia istorychnyh tvoriv u shkoli: posibnyk dlia vchytelia [Studying historical works at school: a guide for teachers]. Chernihiv, 2014. [in Ukrainian].

10. Krynytska, N. I. (2004). Alternatyvna istoriia SShA v romanakh Filipa Dika «Liudyna u vysokomu zamku» (1962) ta Filipa Rota «Zmova protyy Ameryky» [Alternative history of the USA in Philip Dick's novels "The Man in the High Castle" (1962) and Philip Roth's "The Plot Against America"]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina Seriia «Filolohiia» [Bulletin of the V. N. Karazin Kharkiv National University Series "Philology"], 83, 88-97. [in Ukrainian].

11. George, Orwell Animal Farm. Retrived from: https://www.george-orwell.org/ Animal_Farm/0.html. [in English].

12. Wirth-Nesher, H. (2009). Philip Roth, American Pastoral. A New Literary History of America. Edited by G. Marcus and W. Sollors. The Belknap Press of Harvard University Press, 1025-1030. [in English].